

נספח ב' << מאמרים

מאמר מס' 1 << טביעת הרגל האקולוגית / ד"ר ליה אטינגר מרכז השל, המכון הישראלי לחשיבה ומנהיגות סביבתית

"ד"ר ליווינגסטון, אני משער?" במילים אלה קידם הכתב הנרי מורטון סטנלי את פניו של החוקר הידוע בפגישתם המפורסמת ב-1871 אי שם במעמקי יבשת אפריקה. ד"ר ליווינגסטון יצא שנים מספר קודם לכן לגלות את מקור נהר הנילוס ולאחר שלא נתקבל ממנו אות חיים במשך תקופה ארוכה יצא כתב העיתון "ניו יורק הרלד" לחפש את עקבותיו.

שערו בנפשכם את המעמד. שני אנשים לבנים מצליחים להיפגש אי שם בקצה העולם. כמה קסום ומסתורי לנדוד למקומות רחוקים ולהגיע לאזורים שייטכן שרגל אדם לא פסעה שם לפנייהם. לפני מאה-מאתיים שנה עדיין היו אזורים רבים שהמתינו להרפתקנים, שיסכנו את חייהם ויביאו מידע שיאפשר לחברה הגיאורפית המלכותית להוסיף עוד פרט ועוד פרט למפות שהלכו והפכו למדויקות יותר ויותר. "מגלי העולם החדשים", התרמילאים, אין כל אפשרות לדרוך במקום בו יד אדם לא נגעה. אין מקום על פני כדור הארץ ולו גם הנידח ביותר שאינו מושפע מהפעילות האנושית.¹ דומה שהעולם התכווץ. מספר לחיצות על מקלדת המחשב וכבר אני משוחחת עם פעילים באוסטרליה שמצאתי איתם נושא עניין משותף. העולם הפך גם ליותר ויותר מיושב.

כאשר סטנלי פגש את ד"ר ליווינגסטון, חיו בעולם בערך מיליארד וחצי בני אדם. שבעים שנה לאחר מכן, בשנת 1950 כבר חיו בעולם כשני מיליארד וחצי בני אדם. מאז ועד היום, כלומר בחלוף כשני דורות בלבד, האוכלוסייה גדלה פי למעלה משניים ל-6 מיליארד נפש. מספר האנשים שנוספו לעולם בשנות התשעים הוא גדול יותר מאשר כל אוכלוסיית העולם בשנת 1600. למרות זאת גם כיום רק 2% משטח כדור הארץ הוא שטח בנוי.

כאשר טסים מעל אזורים רבים, רואים עדיין מרחבים רבים המיושבים בדלילות. גם אם היינו מצופפים את כל תושבי העולם במקום קטן אחד, מדינת טקסס שבארה"ב למשל, כל תושב היה יכול עדיין לקבל דירה מרווחת. האם אפשר ללמוד מכך שבכדור הארץ רחב הידיים שלנו יש די מקום לכולנו וגם לדורות הבאים? לפני שנקפוץ למסקנה זו כפי שעושים רבים וטובים (למשל ג'וליאן סיימון Julian Simon, פרופ' למינהל עסקים מארה"ב), אנו צריכים לשאול את עצמנו אילו עוד שטחים נדרשים על מנת לכלכל את כל תושבי העולם? הרי ברור ששטחה של מדינת טקסס בלבד לא יספיק למטרה זו. שטחה של מדינת טקסס מספיק אולי על מנת לספק מקום מגורים לכולם, אך מה בדבר השדות החקלאיים הנדרשים למזון, שטחי היער לאספקת מוצרי עץ ונייר, שטחי מכרות לאספקת חומרי גלם ועוד ועוד. וזהו רק צד אחד של המטבע.

כשם שכל יצור חי מקיים חילוף חומרים – קולט מזון מהסביבה, מפרקו, מנצל אותו ופולט לסביבה חומרי פסולת. כך גם המדינות והערים לא רק צורכות משאבים אלא הן גם פולטות חומרי פסולת. בטבע, פסולת של יצור אחד מהווה משאב של יצור אחר, ועל כן הפסולת אינה מצטברת – אספקת חומרי המזון הנדרשים לכלל היצורים החיים נמשכת ללא הפרעה וחומרים רעילים ומזיקים אינם מצטברים בסביבה.

בני האדם, לעומת זאת, בעיקר מאז המהפכה התעשייתית לא תכננו את מערכות הייצור שלהם על פי עיקרון חשוב זה. הפסולת של תהליכי הייצור מיוצאת אל הסביבה – לתוך הנהרות, הימים, הקרקעות והאוויר. פסולת זו מצטברת ואזורים רבים הופכים לבלתי מתאימים לחיים של כמעט כל היצורים החיים.

ראו את מצב הנחלים בארץ, או את אזורי השממה על יד מכרות. חלק אחר של הפסולת מטופל על ידי "שירותי החינם של הטבע". רוב הפסולת אינה רעילה. החלק האורגני שבפסולת יכול לחזור ולדשן את האדמה. מגוון רב של יצורים, ברובם המכריע מיקרוסקופיים, מסוגלים לפרק אפילו חלק מחומרי הפסולת הרעילים. גם גזים שנפלטים נקלטים בחלקם ומעובדים על ידי אורגניזמים. למשל "גז החממה" פחמן דו-חמצני נקלט ומעובד על ידי הצמחים הירוקים, או נמס בים ומשמש לבניין שלדים וקונכיית של יצורי מים. חילוף החומרים של ערים ומדינות מתבסס על "שירותי הטיהור של הטבע" ושירותים אלו דורשים שטחים פתוחים וירוקים על מנת שיוכלו לצאת את הפועל. אין זה מקרה שרוב הערים הגדולות בעולם נמצאות על חופי ים או על גדות נהרות. עיר שהייתה צריכה לשתות את המים או לנשום את האוויר שהיא מזהמת הייתה מורעלת במהרה. בערים הממוקמות באזורים גיאוגרפיים המונעים את פיזור הזיהום אל הסביבה הכפרית או הטבעית, כמו מקסיקו סיטי למשל, הממוקמת על רמה בין הרים המונעים מהרוחות לפזר את הזיהום למרחקים, התושבים אכן נאלצים לנשום את תוצרי פעילותם, ואיכות האוויר ירודה במיוחד. טוענים שבימים רבים במהלך השנה נשימה של האוויר המזוהם ברחוב במקסיקו סיטי במשך יממה אחת שווה לעישון של כשתי חפיסות סיגריות.

מה אם כן השטח הנדרש על מנת ש"שירותי החינם של הטבע" יטהרו את המים והאוויר שתושבי העולם צורכים?² לאור הנאמר לעיל, ברור שכדי לאמוד את השטחים הדרושים לאדם למחייתו לא די לנו להסתפק בחישוב השטח הבנוי בו הוא גר, אלא נדרש לנו מדד המודד את כלל השטחים הנדרשים לקיומו. בדיוק את המדד הזה המציאו זוג חוקרים קנדיים, ריס וווקרנגל (Rees & Wackernagel), בתחילת שנות התשעים.³ נקודת המוצא שלהם הייתה שגם עובד היי-טק הגר בדירת גג במגדל בתל-אביב או בניו-יורק ומבצע את קניותיו ברשת האינטרנט בלי לצאת מהבית אינו חי חיים וירטואליים. גם לעובד כזה יש "טביעת רגל אקולוגית". הוא כמו כל יצור חי זקוק למזון, למוצרים נוספים, לאנרגיה ולשירותי פינוי וטיהור פסולת. סיפוק צרכים אלו דורש שטח קרקע שניתן לאמוד את גודלו – זוהי טביעת הרגל האקולוגית של אותו אדם.

החישובים של מדד טביעת הרגל האקולוגית מבוססים על שתי עובדות פשוטות. האחת: ניתן לעקוב אחרי רוב המשאבים אותם אנו צורכים ורוב הפסולת אותה אנו מייצרים. והשנייה: ניתן להמיר את שטף המשאבים והפסולת ליחידות של שטח, שכן ניתן לחשב את השטח שנדרש על מנת לספק את המשאבים ולהיפטר מהפסולת.

כלומר, טביעת הרגל האקולוגית של אוכלוסייה כלשהי (מאדם יחיד ועד מדינה שלמה) היא יחידת השטח הפעיל מבחינה ביולוגית שכולו מנוצל על מנת לספק את המשאבים לאותה אוכלוסייה ולקלוט את כל חומרי הפסולת שלה בטכנולוגיות בהן האוכלוסייה משתמשת.

בהסתכלות כזאת ניתן למצוא שעיר כמו לונדון המרכזת בשטחה כשבעה מיליון בני אדם נסמכת לחילוף החומרים שלה על שטח הגדול כמעט פי 300 משטחה, שזה בערך פעמיים השטח של כל בריטניה.⁴ ברור שחלק גדול מהשטחים שלונדון משתמשת בהם למחייתה כלל אינם נמצאים באנגליה. העיר מייבאת משאבים מכל העולם ומשפיעה על מקומות מרוחקים. טביעת הרגל האקולוגית של יישוב כלשהו היא סך כל השטחים המספקים את כלל השירותים לאותו היישוב בכל המקומות על פני כדור הארץ. בחישובים של טביעת הרגל האקולוגית לא מובאות בחשבון כל הפעילויות המשפיעות על חילוף החומרים של העיר או המדינה. החישוב הוא חישוב מינימום. טביעת הרגל האקולוגית האמיתית גדולה בהרבה. באיור הבא מתואר כיצד מחושבת טביעת הרגל האקולוגית. מכיוון ששטח אדמה מסוים יכול לתת מספר שירותים אקולוגיים – נזהרים מאד בחישוב לבל ייספר שטח כלשהו פעמיים בקטגוריות שונות.

כפי שרואים באיור, בחישוב טביעת הרגל האקולוגית מופיעות הקטגוריות הבאות:
א. סך כל הקרקעות הפוריות המשמשות ישירות למשאבי אדם: אדמה חקלאית, מרעה ויער לכריתה למוצרי נייר ועץ.

ב. שטח הים המשמש לדיג אינטנסיבי (בעיקר אזורי החופים).

ג. אדמת "אנרגיה" – שטח היער הדרוש על מנת לקלוט את הפחמן הדו-חמצני הנפלט כתוצאה מצריכת האנרגיה.⁵

ד. אדמה בנויה – אדמה המכוסה בבניינים או בכבישים ועל כן אינה מספקת עוד שירותים אקולוגיים.

ה. אדמה לשימור המגוון הביולוגי כגון שמורות טבע.

החישוב מניח שצריך להשאיר כ-12% משטח כדור הארץ לטובת שאר המינים שחולקים עמנו את כדור הארץ. מספר זה מתבסס על ההמלצות של הדו"ח "עתידינו המשותף" של ועדת האו"ם לנושאי סביבה ופיתוח משנת 1987 (ועדת ברונטלנד). רבים מאנשי התנועה הסביבתית העולמית חושבים שחלק זה צריך להיות גדול בהרבה – כיוון שהכחדת מינים היא לחלוטין בלתי הפיכה – והם מציעים לשמר בין רבע לשליש משטח כדור הארץ.

המדענים חישבו את טביעת הרגל האקולוגית של מדינות רבות בעולם ובכללן ישראל. יש מדינות רחבות שטח ומעוטות תושבים כמו ניו זילנד, קנדה או פינלנד, אשר טביעת הרגל האקולוגית שלהן קטנה משטחן. אך רוב המדינות מנצלות לקיומן שטחים העולים בהרבה על שטח המדינה.

אם מחלקים את טביעת הרגל האקולוגית של מדינה במספר התושבים מקבלים את טביעת הרגל הממוצעת לנפש ואפשר להשוותו לשטח הזמין לנפש באותה מדינה.⁶

* ראו טבלה בגרסת ההדפסה בתחתית המסך.

הטבלה מאפשרת להשוות בין אורחות החיים של מדינות שונות. שימו לב שטביעת הרגל האקולוגית של אדם ממוצע בסין, במצרים או בהודו קטנה בהרבה מזו של האמריקאי או הקנדי הממוצע. הטבלה מלמדת גם שאפשר לחיות טוב בלי שטביעת הרגל האקולוגית תהיה ענקית – ראו למשל את טביעת הרגל של ההולנדי או היפני הממוצע בהשוואה לזו של האמריקאי. טביעת הרגל של הישראלי הממוצע קטנה עוד יותר. אבל גם אורח חייו המתון יותר של ההולנדי (בעיקר עקב צריכת אנרגיה קטנה יותר מזו של האמריקאי) אינו מאפשר לו להסתמך על שטח ארצו בלבד לקיומו.

הנתון המשמעותי ביותר בטבלה הוא שהעולם כולו נמצא במחסור. פירוש הדבר הוא שאנחנו חיים לא רק על הריבית של הטבע אלא גם על הקרן. אנחנו משתמשים כבר כיום במשאבים המתחדשים של כדור הארץ בקצב שעולה על קצב התחדשותם. כלומר, אנו משאירים לילדינו קרן שפע קטנה יותר – ואזי החלק המתחדש בה קטן יותר – וזה כאשר ידוע לנו בבירור שהם יאלצו לחיות בעולם צפוף הרבה יותר ועל כן יהיו זקוקים להרבה יותר משאבים מאשר אנו.

נתון משמעותי נוסף הוא שהמחסור אינו מתבטא בצורה אחידה בכל המדינות. בארצות הברית למשל, טביעת הרגל האקולוגית היא עצומה, אך גם השטח הזמין לנפש גדול יחסית. לכן למרות שהם נמצאים במחסור של 44 דונם לנפש, טביעת הרגל היא פחות מפי שניים מהשטח הזמין. לעומת זאת בישראל, בה המחסור לנפש קטן יותר (38 דונם), טביעת הרגל גדולה פי שבעה משטחה של המדינה!

הטבלה מלמדת גם שריבוי אוכלוסין בכדור הארץ הוא בעיה חריפה, אך אורח החיים המערבי הוא בעיה בוערת עוד יותר. האדם האמריקאי הממוצע מזיק לסביבה פי 12 יותר מאשר ההודי הממוצע. ולכן אף על פי שחיים בעולם הרבה יותר הודים מאמריקאים, תרומתם של האמריקאים להרס התשתית האקולוגית של כדור הארץ גדול יותר. מעבר לכך אפשר ללמוד מהטבלה שרבות מהמדינות של העולם המערבי חיות על חשבון השירותים האקולוגיים של העולם השלישי או על חשבון הדורות הבאים.

המסקנה הברורה היא שבלתי אפשרי שכל תושבי כדור הארץ יאמצו את דגם הפיתוח של העולם המערבי. בנקודה זו אני בטוחה שרבים מהקוראים יחלקו עלי. הרי אפשר לשפר את הטכנולוגיות וכך להקטין את טביעת הרגל האקולוגית – האם צריך לוותר על הקידמה? דגם הפיתוח של העולם המערבי המתבסס על מדע וטכנולוגיה נראה לרבים כמפתח לפתרון.

אינני מנסה לטעון שצריך לחזור אחורנית. קשה לדמיין פתרונות בעולם צפוף שאינם מתבססים על מדע וטכנולוגיה. אך אני רוצה לטעון שאין בכך די ושפילו אין זה העיקר. המדד של טביעת הרגל האקולוגית ממחיש יפה מדוע שיפור הטכנולוגיה בלבד אין בו די.

החל ממשבר האנרגיה של 1973, תהליכי הייצור הלכו והתייעלו. השימוש באנרגיה ליצירת דולר תל"ג (תוצר לאומי גולמי) ירד ב-23% במדינות המערב בין השנים 1973 ל-1987. למרות זאת צריכת האנרגיה השנתית עלתה ב-15% באותה תקופה. עד כה שיפור הטכנולוגיה הביא ברוב המקרים לעלייה בצריכה, כלומר לגידול של טביעת הרגל האקולוגית.

דוגמה לכך אפשר לראות בתחום התחבורה. בצפון אמריקה החלק היחסי של טנדרים, רכבי 4x4 ומשאיות קלות עולה בהתמדה ולכן למרות התייעלות יש עלייה בצריכת הדלק הממוצעת למכונית (במקום 10.9 קילומטר לליטר בשנות השמונים ל-10 קילומטר לליטר ב-1999). גם מספר כלי הרכב ממשיך לגדול ללא הפסקה ואיתו גדלה גם צריכת הדלק הכוללת. וכך הדבר גם אצלנו. תופעה זו נובעת מהמהות של החברה הצרכנית. ככל שמוצר מסוים משתכלל ועולה פחות, כך קונים ממנו יותר. זה אולי טוב לכלכלה בטווח הקצר אך הרסני לאקולוגיה בעולם צפוף. ומכיוון שבסופו של דבר הכלכלה מתבססת על התשתיות של "שירותי החינם של הטבע", הרי לטווח ארוך הדבר הרסני גם לכלכלה.

יש קשר הדוק בין צריכה להידרדרות הסביבה. אין זה מקרה שבדיוק באותו זמן יחד עם הזינוק האדיר בייצור העולמי ובצריכה בשנות השישים והשבעים החלו הכל לדבר על איכות הסביבה ובעיית הזיהום, ובהמשך על התחממות כדור הארץ, החור באוזון והכחדת מינים.

הפריחה הכלכלית והשיפור ברמת החיים של העולם בחמישים השנה האחרונות הם חסרי תקדים אך כך גם ההידרדרות הסביבתית.

התוצר העולמי הגולמי עלה מ-6.3 טריליון דולר ב-1950 ל-40.5 טריליון כיום, כלומר עלייה של פי שישה, בעוד שהאוכלוסייה גדלה באותה התקופה "רק" פי 2.4. צמיחה כלכלית זו העלתה את הרווחה של רבים גם בארצות המתפתחות. בין השנים 1960 ל-1993 עלתה תוחלת החיים בארצות המתפתחות ביותר משליש ותמותת התינוקות קטנה ביותר מפי שניים. העולם לא רק הופך להיות צפוף יותר אלא גם משכיל יותר. כ-80% מהילדים בארצות המתפתחות זוכים לחינוך יסודי. בעולם המפותח בין השנים 1960 ל-1990 אחוז הנרשמים למוסדות להשכלה גבוהה גדל ביותר מכפליים מ-15% ל-40%.

יחד עם העלייה ברמת החיים עולה רמת הצריכה, הן בעולם המפותח והן בעולם המתפתח. הייצור התעשייתי העולמי בין השנים 1980-1990 הוא רב יותר מכל מה שיצרה האנושות לאורך כל ההיסטוריה עד 1950. טביעת הרגל האקולוגית של פעילות כלכלית זו היא אדירה.

בכל העולם מפתחים אזורים רבים בלי לכלול בחישובי העלות/תועלת את אובדן השירותים האקולוגיים.

בעולם בעידן הגלובליזציה ניתן לייבא שירותים אקולוגיים מרחוק, החל ממזון וכלה ביבוא מים ויצוא פסולת ולא להרגיש בנזק המייד. אך מה קורה כאשר ממשיכים לנהוג כך גם כשהרזרבות האקולוגיות של העולם הולכות ונגמרות?

אנחנו חיים כיום בעולם ששונה ללא הכר על ידי בני האדם. בני האדם שינו בצורה משמעותית 40%-50% משטח האדמה שאינו מכוסה קרח; אנחנו משתמשים בלמעלה ממחצית מהמים המתוקים המתחדשים. שאיבת המים העולמית ממקווי מים ומאקוויפרים עולה בהרבה על קצב התמלאותם מחדש (שאיבת היתר העולמית נאמדת ב-160 מיליארד מ"ק לשנה). כבר כיום סובלים מיליארד ו-400 מיליון בני אדם ממחסור במים.

אנחנו מנצלים בצורה מקסימלית או מעבר לה כ-65% מאזורי הדיג. בני האדם שינו את האטמוספירה העוטפת את הכוכב. ריכוז הפחמן הדו-חמצני עלה ב-30% מאז תחילת המהפכה התעשייתית. יותר חנקן אטמוספרי עובר קיבוע בידי האדם מאשר בכלל התהליכים הטבעיים וכרבע ממיני הציפורים הגיעו לסכנת הכחדה.

כדברי פיטר ויטוסק (Peter Vitousek), אנחנו הדור הראשון שיש בידיו הכלים על מנת לחקור ולהבין את השינויים שפעילויות האדם גורמות למערכות כדור הארץ ואנחנו הדור האחרון שבידיו עדיין ההזדמנות להשפיע את המהלך של רבים משינויים אלו. רבים מהשינויים כמו הכחדות מינים הם כבר כיום בלתי הפיכים.

פיתוח טכנולוגיות "ירוקות" הוא חשוב. אך גם אם בני האדם מסוגלים ליצור טכנולוגיות ייצור "נקיות" ויעילות בהרבה מהטכנולוגיות הנוכחיות, הרי עדיין הטכנולוגיה מתפתחת בחברה צרכנית המייצרת בהתמדה צרכים חדשים ומוצרים חדשים, הבאים לענות עליהם, הנמכרים לאוכלוסייה עולמית הגדלה בקצב מסחרר (בכל חודש נוספים לעולם תושבים כמספר תושבי העיר ניו-יורק). החברה הצרכנית הגדלה מבטיחה שלמרות ההתייעלות של הטכנולוגיה, הצרכים (האמיתיים והדמיוניים) כל הזמן יגדלו וטביעת הרגל האקולוגית של אוכלוסיית העולם תמשיך לגדול. המחיר האקולוגי הוא גבוה אך אין כל ראיות לכך כי שפע חומרי זה אכן הופך את חייהם של האנשים למספקים יותר. לכן השינוי המהותי חייב להיות שינוי תרבותי. עלינו לבדוק מחדש את הערכים של החברה הצרכנית. האומנם אין אלטרנטיבה לערכים אלו?

ומה לגבי מדינת ישראל?

מדינת ישראל היא מדינה בעלת שטח קטן עם אוכלוסייה שממשיכה לגדול בקצב מהיר. על פי תוכנית האב "ישראל 2020", עתיד מספר התושבים במדינה עד שנת 2020 לגדול ל-8.5% מיליון נפש בתחומי הקו הירוק. לפיכך הם מעריכים שהשטח הבנוי והמפותח בישראל יגדל תוך דור פי שלושה. ישראל היא המדינה המפותחת היחידה בעולם הממשיכה להתפתח במהירות, וזאת על אף שהשטח העומד לרשותה קטן, וצפוף כבר כיום.

האם אנו נזהרים לקיים את הפיתוח בדרך הקיימות – דרך המספקת את צורכי ההווה בלי לפגוע בדורות הבאים?

אפשר לומר שמדינת ישראל מאז הקמתה מגלמת בזעיר אנפין ובצורה מואצת את מגמות הפיתוח שאפיינו את העולם כולו בחמישים השנה האחרונות. אוכלוסיית העולם גדלה פי 2.4 מאז 1950 אך הפריחה הכלכלית עלתה על הגידול בנפש: התוצר העולמי הגולמי עלה באותה תקופה פי שישה. גם הפערים החברתיים בעולם גדלו מאד. הפער בין ההכנסות של שני העשירונים העליונים לעומת שני העשירונים התחתונים של כלל האנושות גדל מיחס של 1:30 בשנת 1960 ליחס של 1:80 ב-1994 (לפי United Nations Human Development Report 1997).

באותה תקופה גדלה אוכלוסיית ישראל כמעט פי 4.5 (מ-1.4 מיליון ב-1950 ל-6.2 מיליון ב-1999) והתמ"ג (תוצר מקומי גולמי) עלה פי 23. בישראל הפיתוח הביא לרווחה יותר מאשר במקומות רבים בעולם. אך האם העלייה בתמ"ג ממשיכה לייצג עלייה ברווחת התושבים גם כאשר הצפיפות בארץ הולכת וגדלה והפערים החברתיים מאוד מתרחבים?

מקובל למדוד פיתוח במונחים כלכליים. המשק צומח, כושר הייצור גדל, רווחת התושבים גדלה. מדינות מפותחות יכולות לספק לאזרחיהן מערכת בריאות טובה, לדאוג לחינוך, למערכות תחבורה, למוסדות תרבות. אך הגישה של הקיימות מלמדת שאסור להסתכל על המדדים הכלכליים בלבד. ובישראל כמו בכל העולם המדדים הכלכליים עולים והמדדים הסביבתיים מידרדרים.

בעולם העסקי העולמי מתחילים כיום להבין שלא ניתן לקיים כלכלה בריאה בסביבה חולה. הראשונות שלמדו זאת היו חברות הביטוח הנאלצות לשלם סכומי עתק. התחממות כדור הארץ משנה את האקלים ומתרבים מאוד האירועים של מזג אוויר חריג, סופות ושיטפונות. סך כל ההפסדים הקשורים במזג האוויר במהלך שנות התשעים עלו על 430 מיליארד דולר – למעלה מפי 5 מההפסדים בשנות השמונים.

בחלק מתאגידי רב לאומיים מוסט הדגש מניצול משאבי הטבע למציאת משאבים מתחדשים. חברת הנפט BP הודיעה למשקיעיה כי היא רואה את עתידה באנרגיה מתחדשת הניתנת לניצול בר קיימא ומשקיעה בפיתוח טכנולוגי לרתימת אנרגיית רוח ואנרגיה סולארית. אף הממסד הכלכלי מגיע לאט להכרה כי נדרש שינוי.

עד כמה שינוי זה הנו רב משמעות ניתן ללמוד מההצהרה שפורסמה באפריל 2000 על ידי נשיא הבנק העולמי יחד עם שני ארגונים של האו"ם והמכון למשאבי כדור הארץ. הצהרה זו מהווה אזהרה לאנושות בקשר למגמות הפיתוח העולמיות.⁷ קול קורא זה נפתח במילים אלו: "לעתים ההחלטה הקשה מכולן היא להכיר במובן מאליו. מובן מאליו שהכלכלות הלאומיות מתבססות על סחורות ושירותים שמקורם במערכות אקולוגיות. מובן מאליו שהחיים האנושיים עצמם תלויים ביכולת המתמשכת של מערכות אקולוגיות לספק מגוון של צרכים חיוניים. למרות זאת במשך תקופה ארוכה מדי סדר העדיפויות של הפיתוח, הן בקרב העמים העשירים והן בקרב העמים העניים, התרכז בשאיבת העושר שמספקות המערכות האקולוגיות תוך תשומת לב קטנה להשלכות של פעולות הפיתוח".

תהליכי הפיתוח המואצים של מדינת ישראל כבר פגעו במערכות אקולוגיות רבות. עלות הפגיעה אינה מופיעה בחישובי התמ"ג. למדינת ישראל טביעת רגל אקולוגית הגדולה בהרבה משטחה, כלומר כבר כיום אנחנו מייבאים שירותים אקולוגיים ממקומות אחרים בעולם. השטחים הפתוחים של מדינת ישראל הם הכליות והריאות שלה – אסור לוותר עליהם.

נושאים אלה חייבים להיות על סדר היום של הציבור הישראלי. כל אחד מאיתנו חייב לשאול את עצמו, כיצד הוא יכול לאמץ שינויים באורח חייו אשר יקטינו את טביעת הרגל האקולוגית שלו ושל מקום עבודתו. ובנוסף, עלינו כאזרחים להבין שלא כל מה שטוב לנו כצרכנים טוב לנו גם כאזרחים. שיקולים לטווח ארוך מעבר לאופק של הבחירות הם חיוניים על מנת שנוכל לבנות כאן חברה שטוב לחיות בה גם לנו וגם לדורות הבאים.

ליה אטינגר היא רכזת אקדמית במרכז השל.

הערות וקישורים

1. קביעה זו נובעת ממצאים רבים. בראש ובראשונה הדבר נובע מכך שבני האדם שינו את הרכב

האטמוספירה של כוכב הלכת שלנו – ואין יצור חי או אזור שאינו מושפע מכך. אך אין מדובר רק בכך – יחסי הגומלין של המערכות האקולוגיות סבוכות ומורכבות – כך ששינויים שמתרחשים באזור אחד – למשל ריסוס של שדות חקלאיים, גורמים להשפעות במרחק של אלפי קילומטרים ממוקד הפעילות. שאריות של חומרי הדברה נתגלו, למשל, הן בציפורים באנטרקטיקה והן בדובים קרוב לציר הצפוני.

2. שירותי הטיהור של הטבע אינם מסוגלים להתמודד עם כל סוג של זיהום. ישנם חומרים מעשה ידי אדם שאינם מתפרקים בטבע, אין להם כל פתרון, ולכן הדרך היחידה למנוע את הצטברותם לרמות רעילות היא להפסיק כליל את השימוש בהם, כפי שאכן הוחלט ברמה הבינלאומית לגבי תשעה סוגים של חומרי הדברה.

3. חומר רב על טביעת הרגל האקולוגית אפשר למצוא באתר www.citylimitslondon.com
5. כיום אין בעולם די שטחי יער לקליטת הפחמן הדו-חמצני ועל כן ריכוזו באטמוספירה ממשיך לעלות.
4. טביעת הרגל האקולוגית מחשבת את השטח הנדרש על מנת לחיות בצורה בת קיימא – כלומר בלי להרוס את התשתית – את המערכות תומכות החיים של כדור הארץ. ועל כן החישוב כולל את השטח הנדרש על מנת שנוכל לחיות בלי לשנות את הרכב האטמוספירה של כוכב הלכת שלנו.
6. השטח הזמין אינו שטח המדינה בפועל אלא השטח היצרני מבחינה אקולוגית. מדבריות, קרחונים ושטחים שהם לחלוטין אינם פוריים אינם נכללים בחישוב. כמו כן השטח מוכפל במקדם על פי תנובתו ביחס לממוצע העולמי. במדינות המערב לדוגמה התפוקה הממוצעת לדונם אדמה חקלאית גבוהה יותר מהממוצע העולמי ולכן השטח הזמין שמופיע בטבלה גדול באופן יחסי.
7. www.wri.org/wr2000/partner_editorial.html

